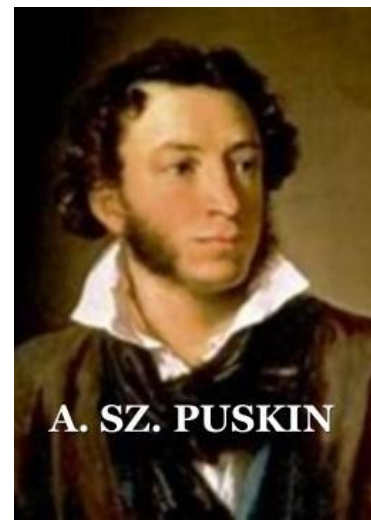
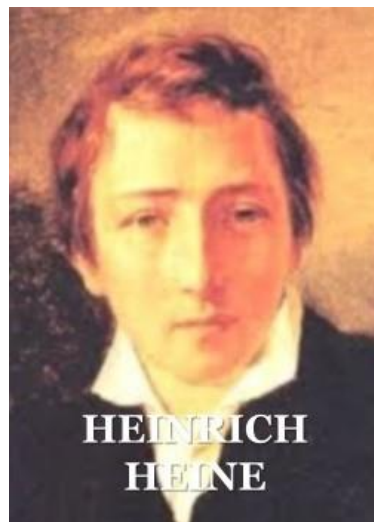
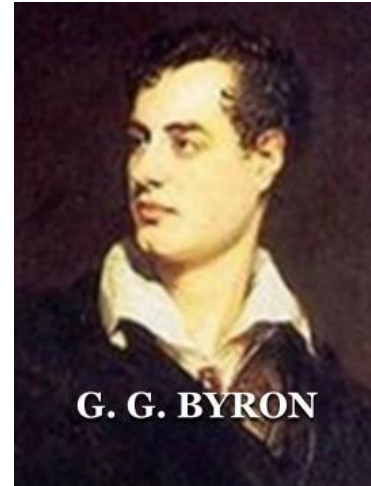
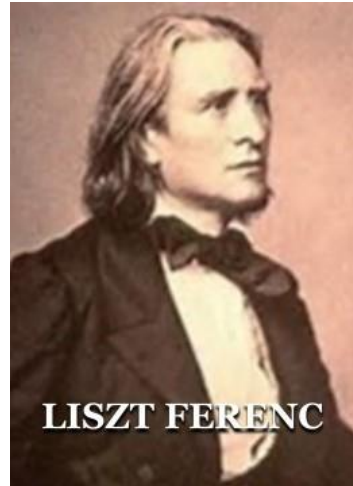
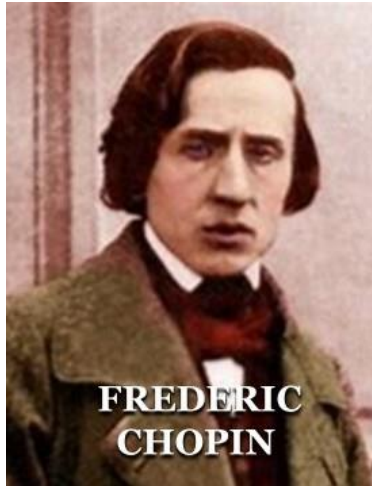

VASS JUDIT

A ROMANTIKA

Ajánlott irodalom:

Németh G. Béla: *Az egyensúlyát veszített nemzedék*. Magvető, Budapest, 1978.

Romantika. <http://enciklopedia.fazekas.hu/tarsmuv/romantika.htm>

TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

A 19. század első felében nyugaton megerősödtek a polgári társadalmak, a magánvállalkozásokra (ipar-kereskedelem) épülő kapitalista gazdaság rohamos fejlődésnek indult Angliában, Franciaországban és Észak-Amerikában. Németország nem egységes állam, kisebb félfudális fejedelemségekre oszlik. Kelet-Európa kis népei a Habsburg Birodalom és a cári Oroszország feudális függőségében élnek.

Delacroix: Villámlástól megrettent ló

Ez az időszak a „**népek tavasza**”, a nemzeti eszmélkedés, függetlenségi törekvések, szabadságharcok kora. Az elnyomott kis népek önálló, polgárosult nemzetállamokat akarnak létrehozni, és felzárkózni Nyugat-Európához. A szabadságmozgalmakat azonban vérbe fojtják, ezért itt a nacionalizmus marad a vezető ideológia, a nemzeti identitás záloga.

A ROMANTIKA KORA, FOGALMA

A romantika a felvilágosodást követő művelődéstörténeti korszak és stílus, amely a 19. század első felére tehető. (Kelet-Európában átnyúlik a század második felére is.) A romantika a polgárosult nemzeti irodalmak fénykora. Az elnevezés a latin „roman” szóból ered, amellyel a középkori, nem latin nyelvű népkönyveket illették.

A „romantikus” elnevezés először az angol irodalomban jelenik meg „regényes” jelentésben, majd innen terjed el egész Európában. (Sokáig magyarul is románnak hívták, a „regény” nyelvújítás kori szavunk.)

Victor Hugo (’viktor ügő’), francia író meghatározása szerint a romantika „liberalizmus az irodalomban”, tehát a szabadság művészete, amely témában és formában felszabadítja az alkotót a kötöttségek alól. A kelet-európai romantika (benne a magyar) egyidejű az elnyomott népek függetlenségi mozgalmaival, ezért itt a romantikus irodalom a nagy nemzeti sorskérdéseket taglalja, a nemzeti jelleg a hangsúlyos.

A ROMANTIKA ÉS A FELVILÁGOSODÁS

Az előző korszakban, a felvilágosodásban (18. sz.) született meg a polgári társadalom, amelynek legfőbb értékei: a demokrácia, a liberalizmus, az egyén felszabadítása, az egyetemes emberi jogok megfogalmazása. A felvilágosodás uralkodó filozófiája: a racionalizmus volt. A kor gondolkodói hittek abban, hogy az értelem, a tudomány segítségével a világ megérthető, az ember nevelhető, és a társadalom jobbítható.

A következő, romantikus nemzedék már kiábrándult a racionalizmusból, a francia forradalom véres diktatúrája sokakat elriasztott, elvesztették hitüket az ész mindenhatóságában, csalódtak a kialakult polgári társadalomban, amelyben az eredeti eszmék: szabadság, egyenlőség, testvériség eltorzultak. Úgy látják, hogy polgárok nyárspolgárokká váltak, akiket csak a pénz és a pozíció irányít, a társadalom elanyagiasodott, a lelki értékek háttérbe szorultak. A felvilágosodás filozófiájából Rousseau természetkultusza, civilizációkritikája és szentimentalizmusa hatott rájuk.

A ROMANTIKA VILÁGKÉPE

A romantika a nagy ellentétek kora: a régi, keresztény-feudális világkép már meggingott, de a felvilágosodás kori racionalizmus sem tudott szilárd kapaszkodót nyújtani, ezért a romantikusokra hit és kétely ellentéte jellemző.

A kor nagy filozófusa **Immanuel KANT** és **August HEGEL**. Kant bírálta először a racionalizmust, szerinte pusztán értelemmel a világ nem megismerhető. Miután elvetette Aquinói Tamás öt istenérvét, megalkotta a hatodikot, a kategorikus imperatívuszt (a hatodik

istenévet). Kant szerint az emberben van egy belső hang (kategorikus imperatívusz = feltétlen parancs), amely megsúgja, mi a jó, illetve a rossz. Kant ezt tekinti istenérvnek, Isten bizonyítékának., vagyis az ember erkölcsi tudatát.
Hegel idealizmusának lényege, hogy a történelmet egy Világszellem (Weltgeist) irányítja, amelynek az egyes ember eszköze, a történelem folyamatos fejlődés, az emberi megvilágosodás útja.

A romantika világgépe irracionalista (nem észelvű, nem racionalista világgép). Szerintük **a világ MISZTÉRIUM** (titok, csoda), **az emberi élet pedig BEAVATÁS ebbe a misztériumba**. A világot a pusztá értelemmel felfogni nem lehet, szükség van az intuícióra (ösztönös beleérzésre). Ez az **INTUÍCIÓ** a művészetben a legerősebb, ezért a romantikára a művészetkultusz, a zsenikultusz jellemző. Az értelemről tehát áttevéődött a hangsúly az érzelmekre.

Soha olyan nagy becsülete művészeknek nem volt, mint a romantikában. (Chopin, Liszt, Byron, Petőfi, Heine, Hugo, Puskin stb.) **A művész zseni, látnok, próféta**, aki ösztönösen és mélyebben érti az életet, egy magasabb rendű világ küldötte. Művész- és polgárlét először a romantikában szakad szét külön értékrendre. A polgár konformis (szabálykövető), a művész nonkonformis (öntörvényű), kissé különc, aki a maga útját járja.

A romantikára a 19. század **két nagy ideológiája**, a **LIBERALIZMUS** (szabadelvűség) és a **NACIONALIZMUS** (nemzetelvűség) hatott. A liberalizmus az egyén felszabadítását hirdeti: a szólás- vélemény és vallásszabadságot, a nacionalizmus a nemzeti függetlenséget, a nemzeti hagyományok tiszteletét.

A ROMANTIKA ÉS KLASZICIZMUS

A KLASSZICIZMUSNAK még nem volt önálló esztétikája, mert többnyire a görög-római művészeteket utánozta, azaz **antikizált**. A felvilágosodás **racionalizmusa**, **kozmopolita** (egyetemes) szemlélete jellemezte. Esztétikája normatív (szabályokra épülő). Szigorúan elkülönítette a műfajokat és stílusokat: felsőbbrendűek a (verses műfajok) tragédia, óda, epigramma, elégia, episztola, eposz. Az időmértékes verselést, klasszikus strófákat kedveli.

Stíluseszmeénye a „fentebb stíl”, a csiszolt szépirodalmi stílus, amely élesen elkülönül a beszélt köznyelvtől. A prózát, a népies stílust alsóbbrendűnek tartották. A klasszicista művész „mesterember”, aki ismeri a művészet csínját-bínját, a formai tökélyre törekszik. Hitték, hogy a művészet tanítható, kellő gyakorlás után elsajátítható, ezért vezették be az iskolákban a versgyakorlatokat. (ld. Csokonai)
A klasszicisták eszménye Horatius, az arany középszer, a sztoicizmus, a racionális, józan **mértékletesség** költője.

A ROMANTIKA a klasszicizmus ellenhatásaként jött létre, annak formai kötöttségei és racionalizmusa ellen lázadt fel. Az **alkotó szabadságát** hirdeti mind tartalomban, mind formában, előtérbe kerül **a művész egyénisége**, a műalkotás **eredetisége** válik a meghatározó mércévé.

A romantikában **a művészet szubjektivizálódik**, azaz személyesebbé válik, ezt tükrözi jól a romantikus művek vallomásos jellege. A hangsúly a művész belső világán, lelki történésein van. A romantika a **képzelet felszabadítását** is jelenti, az **álomvilág**, a fantasztikum gyakori motívuma a műveknek. Minden romantikus művész **menekül a hétköznapi valóságtól**, mert hiszi, hogy az életben van egy magasabb rendű lét lehetősége is, a szellem, a lélek, a költészet világa. Megvetik a nyárspolgárt, akit csak az anyagi értékek, pénz, pozíció érdekelnek. Ez a romantikus **idealizmus**.

Az archetipikus hős: az álmodozó hős, a vándor, aki az életben a tökéleteset keresi, a boldogságot. A romantika formailag sokkal kötetlenebb, mint a klasszicizmus: **összemossa a műfajhatárokat, kevert műfajokat** hoz létre: **verses regény, drámai költemény, lírai monológ, rapszódia**. Mindent a költői képzeletnek rendel alá, a poeta doctus (tudós költő) helyett a poeta natus (ösztönös költő) az eszménye. A zenében a programzene (szimfonikus költemény) az új műfaj, amelyben költészet és zene egyesül. Liszt: *Mazeppa*.

JELLEMZŐ ROMANTIKUS TÉMÁK

A romantikus művész idealista, az eszményinek, a tökéletesnek, az ideálnak a keresése jellemzi. Gyakori a **beavatás mű**, amely a főhős felemelkedését mutatja be, ahogyan a hétköznapi, nyárspolgári létből megérkezik a szellem, a lélek magasabb rendű világába. Nem külső (anyagi) értékeket keres többé, hanem belső, lelkieket.

Ilyen nagy, romantikus beavatás művek: Goethe *Faustja*, Mozart *Varázsfuvolája*, Hoffmann-tól *Az arany virágcserep*.

A romantika a nagy vallomások művészete is, gyakori az alkotó belső világa, érzelmei, reflexiói (elmélkedései), vallomásai önmagáról, a világról.

A romantikus műben gyakran **nagy ellentétek** ütköznek: a **valóság és az eszmény** (ideál), a **természet és civilizáció**. Az ellenpontozás egyik leggyakoribb témája **hit és kétely** ellentéte, Istenben, a világ értelmében, a fejlődésben való hit vagy kételkedés. Ezért van az, hogy az idealizmus időnként vegyül az **iróniával**, a világból való kiábrándultsággal (a spleen-nel, világfájdalommal, amit Byron tett divatossá). Míg a klasszicizmus az antik világ iránt érzett nosztalgiát, a romantika eszményített világa a **középkori lovagi világ**, vagy a pogány múlt.

A képzelet világa, a lélek rejtelmek, a világ misztériuma, élet-halál kérdései, a szerelem, a szellem, a költészet, a magasabb rendű lét, az emberi élet kiteljesedésének lehetőségei, a boldogság és szabadság keresése - ezek tehát a legfőbb témák a romantika irodalmában.

A ROMANTIKA IRÁNYZATAI

A romantika nem egynemű stílus, azt is mondhatjuk, ahány nemzeti irodalom, annyiféle romantika létezik.

Egyik ága az **IRODALMI NÉPIESSÉG**. A romantika fedezi fel a folklórt (népművészetet), népköltészeti gyűjtések zajlanak Európa-szerte. Percy püspök összegyűjti a skót népballadákat, McPherson kiadja az Osszián-legendát, a Grimm-testvérek összegyűjtik a német népmeséket, Magyarországon Kriza János kiadja a székely népballada-gyűjteményt. A népköltészeti kutatások visszahatnak az irodalomra, megihletik a műköltőket, s kialakul az irodalmi népiesség, melynek legjelentősebb képviselői a skót Robert Burns, a német Heinrich Heine, Petőfi Sándor és Arany János. A népiesség a nemzeti jelleg, a nemzeti identitás erősítését szolgálta,

főleg az elnyomott népek irodalmában. (Nyugat-Európában csak egy rövid ideig tartó mozgalom volt, nálunk a népnemzeti gondolat alapja.)

Egyes romantikusokat a nagy létfilozófiai kérdések érdeklik, a **FILOZOFIKUS ROMANTIKA** jeles művei: Goethe: *Faust*, Vörösmarty: *Csongor és Tünde*, Madách: *Az ember tragédiája*.

A **HISTORIZMUS** egy másik jellemző irányzat, a történelmi múltba való visszatérés, a nemzeti múlt felidézése. Ekkor születnek meg az első történelmi regények: Walter Scott: *Ivanhoe*, Victor Hugo: *A párizsi Notre-Dame*, Jókai Mór: *Erdély aranykora*.

A romantikusokat izgatják az emberi lélek és jellem rejtelmei, ellentmondásai. A modern lélektant (Freud) jóval megelőzve teremtik meg a lélektani irodalmat, például a tudathasadásos hőst (doppelgänger = hasonmás). Erre a **PSZICHOLOGIZMUS**ra jellemző E.T. A.: *Scudery kisasszony*, Poe: *Az áruló szív* c. műve.

A keleti filozófiák az évszázadok során többször hatással voltak az európai gondolkodásra, így volt ez a romantika idején is, feléledt a keleti, egzotikus világok iránti érdeklődés, ezt nevezzük **orientalizmus**nak. Ennek a hatása fedezhető fel Puskin és Heine egyes művein is.

A ROMANTIKA NAGY NEVEI

IRODALOM

- angol költők: [William Blake](#), [Robert Burns](#), [William Wordsworth](#), [Samuel Taylor Coleridge](#), [George Byron](#), [John Keats](#), [Percy Bysshe Shelley](#),
írók: [Walter Scott](#), [Jane Austen](#), [Emily Brontë](#)
- amerikai írók: [Edgar Allan Poe](#), [Nathaniel Hawthorne](#)
- német költők: [Friedrich Hölderlin](#), [Novalis](#), [Heinrich Heine](#), írók: [E. T. A. Hoffmann](#), [Heinrich von Kleist](#)
- francia romantika: [Alphonse de Lamartine](#), [Victor Hugo](#), [George Sand](#), [Id. Alexandre Dumas](#)

- orosz romantika: [Alekszandr Szergejevics Puskin](#), [Mihail Jurjevics Lermontov](#)
- lengyel romantika: [Adam Mickiewicz](#),
- magyar romantika: Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Vajda János, Madách Imre, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán

ZENE

- Franz Schubert, Robert Schumann, Mendelsohn, Liszt Ferenc, Erkel Ferenc, Richard Wagner, Frederic Chopin

FESTÉSZET

- Francisco Goya, Delacroix, Jonh Constable, William Turner, Barabás Miklós, Székely Bertalan, Madarász Viktor

ÉPÍTÉSZET

- Feszli Frigyes: a Pesti Vigadó, Ybl Miklós: Operaház

A ROMANTIKA TOVÁBBÉLÉSE A KORTÁRS MŰVÉSZETBEN

A 19. századi romantikus szemléletet a mai „magas művészet” már közhelyesnek, szentimentálisnak érzi, ezért kerül a pátoszt, gyakran ironikus. Az egyre elanyagiasodó, elidegenedő világban az emberekben mégis tovább él a bensőséges érzelmek iránti vágy, a hétköznapiából való kiszakadás, a mese igénye.

A romantikus képzelet főleg a populáris kultúrában, a könnyűzenei szövegekben (rock, pop), a szórakoztató, kaland- és szerelmes filmekben (*Titanic*) talál táplálékot. Vannak színvonalas műalkotások, amelyek azonban képesek a modernet és a romantikusat egyensúlyba hozni, pl: Tolkien: *A Gyűrűk ura*, Márquez: *Száz év magány* (regény); Ken Follet: *A katedrális* (regény), Rowling: *Harry Potter*.

A modern filmművészetre is hatott a romantikus szemlélet. (Andrej Wajda: *Tájkép csata után*, Milos Forman: *Amadeus*, Robert Redford: *Folyó szeli ketté*)

A romantika fekete-fehér ábrázolásmódja, a jó és a gonosz harca jelenik meg korunk nagy kultuszfilmjeiben is, a *Mátrix*-ban és a *Star Wars*-ban is. A zenében Lloyd Webber: *Jézus Krisztus szupersztár*, illetve *Macskák* c. rockoperái nyitottak utat a modern romantikának.